

УДК 349.6

Катерина Лозицька,аспірантка кафедри екологічного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ІНВЕСТИЦІЙ В НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ*

Автором на підставі аналізу науково-теоретичних та законодавчих засад проаналізовано поняття «інвестиції в навколишнє природне середовище» та на цій основі запропоновано власне формулювання їх поняття.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, інвестиції, інновації, інвестиції в навколишнє природне середовище, інноваційні екологічні інвестиції.

Розбалансованість функцій використання природного капіталу та його відтворення призвела до широкомасштабних деструктивних процесів, які становлять реальну загрозу для здоров'я людини і розвитку суспільства. У цілому антропогенне навантаження на національну екологічну систему сьогодні оцінюється як несприятливе для її самовідтворення. Внаслідок цього навколишнє природне середовище потребує нині значного вкладення коштів. Обмеженість бюджетних коштів, які спрямовані на покращення стану навколишнього природного середовища, призводить до пошуку нових джерел фінансування природоохоронних заходів, спрямованих на ліквідацію забруднення, забезпечення екологічної безпеки, заходів, пов'язаних з відтворенням та підтриманням природних ресурсів у належному стані, тощо. Одним із таких джерел фінансування є вкладення інвестицій в навколишнє природне середовище, які в сучасних умовах набувають дедалі більшого розвитку.

Для глибокого розуміння природи та значення інвестицій в навколишнє природне середовище, з метою формулювання найбільш повного визначення поняття «інвестиції в навколишнє природне середовище», керуючись методом переходу від загального до часткового, на нашу думку, насамперед доцільно визначи-

ти правову природу такого базового поняття, як «інвестиції».

Слово «investment» походить від англійського «in vest», яке дослівно перекладається «у жилетку». У перекладі з сучасної англійської мови «investment» означає «капіталовкладення». В науковій літературі знаходимо значне розмаїття наукових визначень поняття «інвестиції», які різняться ступенем конкретизації.

На доктринальному рівні поняття «інвестиція» існує у двох аспектах: динамічному, який відображає економічну сутність поняття, та статистичному, що визначає юридичний зміст дефініції. З економічної точки зору інвестиції полягають у здійсненні певних дій, спрямованих на відмову від вигоди у даний момент з метою одержання приросту капіталу в майбутньому.

Економічне визначення цього поняття знаходиться в монографії «Основи інвестування», підготовленої Л. Гітманом та М. Джонком: «Інвестиція — це засіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або зростання капіталу» [1].

З юридичної точки зору інвестиції — це майно, майнові права, інші об'єкти зі спеціальним правовим режимом, які здатні принести прибуток. Наприклад, А. В. Омельченко визначає інвестиції як юридично регламентовану власність у

* Рекомендовано до друку кафедрою екологічного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

вигляді будь-якого майна чи майнових прав [2].

В Юридичному словнику під редакцією А. Н. Азріліяна «інвестиції» визначені як сукупність витрат, які реалізуються в формі довгострокових вкладень капіталу в промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі господарства [3].

Серед вищезазначеного в понятті «інвестиції» можна відмітити взаємозв'язок двох сторін одного процесу: витрачання ресурсів і одержання результату в довготерміновій перспективі. Результат повинен бути достатнім для того, щоб відшкодувати суб'єкту інвестиційної діяльності понесені витрати і забезпечити приріст капіталу, одержання інших благ чи вигод [4].

Запропоноване доктринальне юридичне розуміння інвестицій віднайшло своє відображення і в чинному законодавстві. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [5] інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Також поняття інвестицій міститься в ч. 1 ст. 326 Господарського кодексу України (далі — ГК України) [6], де інвестиції визначені як довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

Серед вчених-юристів існує думка, що визначення інвестицій в ГК України та в Законі України «Про інвестиційну діяльність» доцільно було б доповнити й поясненням щодо соціального ефекту. Крім досягнення соціальних благ, інвестування може здійснюватися з метою ліквідації аварій, стихійного лиха, поліпшення навколишнього природного середовища тощо. Але поняття «ефект» звичай пов'язане з грошовим виміром результату як різниці між одержаними доходами і здійсненими витратами. На практиці не всі наслідки від здійснення інвестицій можна подати у грошовому вираженні. Тому, на нашу думку, є

слухною пропозиція Л. І. Ткаченко такі наслідки називати не ефектом, а вигодою [7].

Л. І. Ткаченко формулює поняття «інвестиції» як процес вкладення грошових, матеріальних і нематеріальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку й зростання вартості капіталу, а також досягнення інших вигод [8]. На нашу думку запропоноване визначення найбільш вдало підходить для поняття «інвестиції» як на доктринальному рівні, так і на законодавчому. Запропоноване визначення повно та всебічно відображає зміст інвестицій, оскільки охоплює не лише можливі грошові вигоди від інвестування, й вигоди для навколишнього природного середовища.

Стосовно поняття «інвестиції в навколишнє природне середовище», то в науковій літературі не існує його усталених категоріальних понять. Є велика кількість понять, які використовуються різними вченими: «екологічні інвестиції», «екологічно орієнтоване інвестування», «екологізація інвестиційної діяльності», «екологічно орієнтована інвестиційна діяльність», «природоохоронна інвестиційна діяльність», «екологоорієнтований інвестиційний процес» тощо.

Так, Н. М. Андреевою надається широкий перелік понять у сфері здійснення інвестицій в навколишнє природне середовище та пропонується їх класифікація. Основним поняттям є «екологічно орієнтовані інвестиції», під якими автор розуміє всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в господарську діяльність і спрямовані на зниження, ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище [9].

Вчена поділяє екологічно орієнтовані інвестиції на екологічні інвестиції, ресурсозберігаючі інвестиції, інвестиції спрямовані в сферу забезпечення ресурсно-екологічної безпеки та екологічно орієнтовані інноваційні інвестиції.

«Екологічні інвестиції» — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в народногосподарський обіг, основною метою яких є запобігання, обмеження, усунення та віднов-

лення наслідків забруднення навколишнього природного середовища [10]. Відмінністю в двох вказаних визначеннях «екологічно орієнтовані інвестиції» та «екологічні інвестиції» є лише об'єкт вкладення цінностей, а саме: в екологічно орієнтованих інвестиціях — це господарська діяльність, а в екологічних інвестиціях — народногосподарський обіг. Але поняття «народногосподарський обіг» було характерним для народного господарства, що існувало в період планової економіки за часів Радянського Союзу. На сьогодні поняття «народногосподарський обіг» вже є неживим, оскільки не є властивим для ринкової економіки. Поняття «народногосподарський обіг» в умовах ринкової економіки замінено поняттями «економіка» та «господарська діяльність». Тому робимо висновок, що визначення «екологічно орієнтовані інвестиції» та «екологічні інвестиції» є тотожними.

Наступним видом екологічно орієнтованих інвестицій, на думку Н. М. Андрєєвої, є ресурсозберігаючі інвестиції — це інвестиції, які спрямовані на раціональне, комплексне використання та економне споживання первинних та вторинних ресурсів, виходячи із існуючого рівня розвитку техніки та технології при одночасному зниженні техногенного впливу на навколишнє середовище [11]. Основною ознакою вказаного визначення є раціональне використання первинних та вторинних ресурсів. Первинні ресурси — це ті, які потрібні для існування людини (вода, повітря, земля, їжа). Вторинні ресурси — це ті, які використовуються для видобування первинних (дерево, метали, мінеральні утворення, енергія тощо) [12]. Ресурси є складовою навколишнього природного середовища, тобто, знову ж таки, поняття «ресурсозберігаючі інвестиції» межує із вищенаведеним поняттям «екологічні інвестиції».

Наступне визначення, яке пропонує Н. М. Андрєєва, «інвестиції, які спрямовані в сферу забезпечення ресурсно-екологічної безпеки» — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в народногосподарський обіг, основною метою яких є захист важливих інтересів людини, суспільства,

господарюючих суб'єктів від реальних та потенційних загроз, які створюються антропогенним, техногенним або природним впливом на навколишнє середовище, а також нераціональним природокористуванням, яке призводить до вичерпності природних ресурсів [13]. Вказане визначення є тотожним поняттям «екологічно орієнтовані інвестиції» та «екологічні інвестиції», оскільки це також всі види цінностей, що вкладаються в господарську діяльність, метою яких є попередження негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Таким чином, на нашу думку, поняття «екологічно орієнтовані інвестиції», «екологічні інвестиції», «інвестиції, які спрямовані в сферу забезпечення ресурсно-екологічної безпеки» та «ресурсозберігаючі інвестиції» є взаємозамінними та охоплюються поняттям «екологічно орієнтовані інвестиції», оскільки всі вищевказані види інвестицій спрямовані на покращення стану навколишнього природного середовища в цілому та на складові його елементи зокрема.

Ю. О. Ніколаєвим надається інше бачення понять у сфері вкладення інвестицій в навколишнє природне середовище та інша класифікація зазначених інвестицій. Загальним поняттям Ю. О. Ніколаєв визначає «екологічні інвестиції», які він поділяє на класичні природоохоронні інвестиції та інноваційні екологічні інвестиції. Класичні природоохоронні інвестиції реалізуються державою та приватними підприємствами в заході з охорони навколишнього природного середовища. Інноваційні екологічні інвестиції реалізуються в екодіяльності. Це сприяє розвитку ринку екологічно чистих продуктів, ринку засобів технологічного захисту тощо [14].

Нам більше імпонує класифікація інвестицій в навколишнє природне середовище, наведена Ю. О. Ніколаєвим, оскільки вона є більш конкретизованою в поділі інвестицій на види, при цьому враховуючи всі сфери та особливості інвестування в навколишнє природне середовище.

У науковій літературі існують й інші погляди щодо понятійного апарату в сфері інвестицій в навколишнє природне середовище. Так, Н. В. Ігошин викорис-

товує поняття «інвестиції в оздоровлення навколишнього середовища». При цьому він дає лише непряму його характеристику, відмічаючи, що такі інвестиції повинні використовувати «заходи, які спрямовані на відновлення природного середовища або зниження рівнів забруднення навколишнього середовища на діючих підприємствах» [15]. Дане визначення, на нашу думку, не досить чітко сформульовано, тому що інвестиції — це не заходи, а цінності, що вкладаються в об'єкти будь-якої діяльності, з метою отримання прибутку (доходу) або соціального ефекту. Також інвестиції вкладаються не тільки в оздоровлення, а й в покращення навколишнього природного середовища. Тому дане поняття, на нашу думку, є вузьким та не відображає всю повноту інвестицій в навколишнє природне середовище.

Подібної точки зору стосовно вищезазначеного поняття дотримуються також Б. Губський та М. Іванова. Остання при цьому зазначає, що використання терміна «інвестиції в оздоровлення навколишнього середовища» дає лише непряму його характеристику, дані капіталовкладення повинні передбачати здійснення заходів, спрямованих на відновлення природного середовища або зниження рівня забруднення навколишнього середовища на діючих підприємствах [16; 17].

У науковій літературі в сфері інвестицій в навколишнє природне середовище також існує інше поняття та його трактування, а саме «природоохоронні інвестиції», під яким, зокрема, розуміють витрати учасників господарської діяльності, що мають за мету збереження, охорону і відтворення навколишнього природного середовища; це майнові та інтелектуальні цінності, котрі вкладені в об'єкти природоохоронного, виробничого, соціального та іншого призначення для досягнення збалансованого, раціонального природокористування, сталого розвитку соціально-економічних систем та отримання еколого-соціально-економічного ефекту (Я. С. Витвицький, Н. О. Гавадзин) [18].

У зв'язку з тим, що інноваційна діяльність є однією із форм інвестиційної діяльності, деякі науковці виділяють

таке поняття, як «екологічні інновації», під якими розуміють зміни в соціально-економічному розвитку господарської системи, які поряд з позитивним соціально-економічним ефектом поліпшують стан навколишнього природного середовища або зменшують негативний вплив на довкілля [19].

Виходячи із великої кількості запропонованих визначень можна виділити ряд специфічних ознак, які притаманні інвестиціям у навколишнє природне середовище, серед яких екологічні ефекти інвестування, що очікуються. Також специфічною особливістю вказаних інвестицій є той аспект, що дані інвестиції в більшості випадків не приносять позитивних прямих економічних ефектів. При цьому супутні — соціальний та екологічний — ефекти від реалізації інвестиційних проектів такого роду можуть бути значними. Так, С. І. Рассадникова зазначає, що інвестиціям у навколишнє природне середовище притаманна соціальна спрямованість, яка проявляється у вкладенні в охорону довкілля, захисті від природної небезпеки і екологічних ризиків, скороченні забруднення природного середовища, природозбереженні тощо, зниженні витрат на оздоровлення людини, стимулюванні збільшення тривалості та якості життя. Таким чином, інвестиції в навколишнє природне середовище підвищують якість людського капіталу шляхом забезпечення охорони здоров'я людини, умов її існування, що збільшує продуктивність праці і, як наслідок, сприяє формуванню такого типу економічного зростання, що орієнтується на підвищення добробуту населення [20].

На законодавчому рівні також немає однаковості у використанні понятійного апарату в сфері інвестицій в навколишнє природне середовище, до того ж, вказані поняття не є широко вживаними. В Положенні про Міністерство екології та природних ресурсів України, яке затверджено Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 452/2011, використовуються два поняття «інвестиції в сферу охорони навколишнього природного середовища» та «цільові екологічні (зелені) інвестиції». При цьому друге поняття використовується в контексті ви-

конання зобов'язань, які виникли в Україні у зв'язку з підписанням та ратифікацією Рамкової конвенції про зміну клімату ООН (далі — РКЗК) та Кіотського протоколу до неї. Натомість у Положенні про Державне агентство екологічних інвестицій України, яке затверджено Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 455/2011, використовується лише одне поняття «цільові екологічні (зелені) інвестиції» стосовно РКЗК та Кіотського протоколу до неї. Визначення вищезазначених понять на законодавчому рівні відсутні.

Резюмуючи викладене, зазначимо, що відмінність між наведеними поняттями «екологічні інвестиції», «екологічно орієнтоване інвестування», «екологізація інвестиційної діяльності», «екологічно орієнтована інвестиційна діяльність», «природоохоронні інвестиції», «інвестиції в оздоровлення навколишнього природного середовища» тощо полягає лише в об'єкті вкладення інвестицій. Проте загальним поняттям, яке відображає об'єкт вкладення інвестицій щодо зазначених понять, є навколишнє природне середовище. Саме тому, на нашу думку, поняття «інвестиції в навколишнє природне середовище» є таким, що охоплює всі види об'єктів для вкладення інвестицій, що пов'язані із довкіллям. З урахуванням зазначеного пропонуємо наступне визначення: інвестиції в навколишнє природне середовище — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, які спрямовані на зни-

ження та ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище, збереження, покращення та раціональне використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки в інтересах теперішнього і прийдешніх поколінь.

Крім того, вважаємо за доцільне поділяти інвестиції в навколишнє природне середовище на інвестиції в природоохоронну діяльність та інноваційні інвестиції в навколишнє природне середовище.

Ми вважаємо, що інвестиції в природоохоронну діяльність, — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в систему заходів щодо підтримання взаємодії між діяльністю людини та навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, яка попереджає, зменшує або усуває вплив результатів діяльності суспільства на навколишнє середовище.

Інноваційні інвестиції в навколишнє природне середовище, на нашу думку, — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в новаторство та (або) вдосконалення конкурентоспроможної технології, продукції або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які поряд з позитивним соціально-економічним ефектом поліпшують стан навколишнього природного середовища та/або зменшують негативний антропогенний вплив на довкілля.

ПРИМІТКИ

1. Шарп Уильям Ф. Инвестиции : для использования в учеб. процессе студентами вузов, обучающимися по экон. спец. / Уильям Ф. Шарп, Александр Гордон Дж., Джеффри В. Бэйли : пер. с англ. — М. : ИНФРА-М, 2003. — С. 29.
2. Притика Ю. Д. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні : навч. посіб. / Ю. Д. Притика. — К. : Юрид. світ, 2010. — С. 32.
3. Юридический словарь / под ред. А. Н. Азриляна. — М. : Институт новой экономики, 2007. — С. 248.
4. Притика Ю. Д. Знач. праця. — С. 31.
5. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 47. — Ст. 646.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, 19—20, 21—22. — Ст. 144.
7. Ткаченко Л. І. Методологічні підходи до визначення поняття «інвестиції» / Л. І. Ткаченко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2010. — № 6. — С. 54—59.
8. Там само. — С. 57.

9. Андреева Н. Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление : монография / Н. Н. Андреева. — О. : ИПРЭИ НАН Украины, 2006. — С. 67.
10. Там само. — С. 69.
11. Там само.
12. Крисаченко В. С. Екологічна культура : Теорія і практика / В. С. Крисаченко ; МФ «Відродження». — К. : Заповіт, 1996. — С. 105.
13. Ткаченко Л. І. Зазнач. праця. — С. 70.
14. Николаев Ю. О. Экоинновационное развитие и макроэкономическая стабильность (методологический аспект) : монография / Ю. О. Николаев. — О. : Ин-т проблем рынка и эколого-экономических исследований НАН Украины, 2005. — С. 23.
15. Игошин Н. В. Организация и финансирование инвестиций : учебник / Н. В. Игошин. — М. : Юнити, 1999. — С. 310.
16. Иванова М. Ю. Понятие инвестиционного климата и его влияние на эффективность инвестиционного воздействия партнеров / М. Ю. Иванова. — М. : Российская академия государственной службы при Президенте РФ, 1996. — 203 с.
17. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б. В. Губський. — К. : Наук. думка, 1998. — 390 с.
18. Витвицький Я. С. Класифікація природоохоронних інвестицій при розробці нафтогазових родовищ / Я. С. Витвицький, Н. О. Гавадзин // Економіка та організація виробництва. Прикарпатський вісник НТШ. — 2010. — № 1(9). — С. 211—222.
19. Ткаченко Л. І. Зазнач. праця. — С. 114.
20. Рассадникова С. І. Сучасні тренди і проблеми реформування інвестиційного забезпечення природокористування / С. І. Рассадникова // Економіст. — 2010. — № 8. — С. 38—41.

Лоцицкая Екатерина. Юридическая природа инвестиций в окружающую природную среду: признаки и классификация.

Автором на основе анализа научно-теоретических и законодательных положений проанализированы существующие понятия «инвестиции в окружающую природную среду» и на этой базе предложено собственное формулирование их понятия.

Ключевые слова: окружающая природная среда, инвестиции, инновации, инвестиции в окружающую природную среду, инновационные экологические инвестиции.

Losytska Kateryna. The legal nature of investment in environment: signs and classification.

The author based on the analysis of scientific-theoretical and legal framework analyzes the concept of «investment in environment» and on this basis the actual wording of «investment in environment».

Key words: environment, investment, innovation, investment in environment, innovative environmental investments.